

2.

VÉR ÞÖKKUM STÓRHUG OG ÁRÆÐI HINNAR NÆJU LAND-
NÁMSALDAR. GLÆSILEG SAGA HINS 10 ÁRA
ÍSLENZKA LÝÐVELDIS.

Háttvirtit áheyrendur:

Í dag eru 153 árliðin frá því að fæddur var ástmögur Íslands, Jón Sigurðsson, sómi landsins, sverð og skjöldur. Hann var áhrifaríkastur og valdamestur Íslendinga sinnar samtíðar, völdugri en nokkur Íslendingur nokkru sinni hefur verið eða líklegt má teljast að verða muni. Völdin þáði hann í vöggugjöf með náðargáfunum og mun halda þeim í ríkum mæli meðan íslensk saga og tunga lifa vegna afreka sinna og þess einstaka forðamis er hann með lífi sínu og starfi hefir gefið öllum þeim, sem þrá að þjóna ættjörðinni af hug og hjarta.

Þessi maður var búin flestum þeim kostum, sem prýða mega leiðtogann og alla þessa kosti hagnýtti hann til hins ýtrasta frá æsku til andláts í þágu Íslands.

Ungur að árum hóf hann að rannsaka frumheimildir að sögu þjóðarinnar. Vísindaafrek hans ein myndu endast honum til langlífis í sögu Íslands, en hafa þó horfið sjónum flestra í skugganum af stjórnmálaafrekum foringjans mikla.

Jón Sigurðsson fann að sjálfsögðu margt nýtt í fylgsnum sögunnar. Vopnaður rökum sögunnar hóf hann baráttuna við Dani. Einráður og hreinskiptinn, krafðist hann fulls stjórnskipulegs frelsis Íslendingum til handa, og lét sig aldrei skifta hvort Dönnum líkaði betur eða verr. Í þessari baráttu vann Jón Sigurðsson stóra sigra og lagði grundvöllinn að öllum síðari sigrum í frelsisbaráttunni, og þá einnig vegna þess að hann skildi til hlítar nauðsyn þess að samfara hinni pólitísku baráttu yrði þjóðin vakin úr ^{löngu} svefnmóki vesældar og fátæktar og leidd inn á braut alhliða framfara á sviði atvinnu- lífsins og jafnframt kveiktur og glæddur kyndill mennta og menningar, sjálfstrausts og metnaðar.

Fróðir menn telja að frá landnámstíð og fram á þennan dag, sé tala þeirra sem fæðst hafa á Íslandi og náð fullorðins aldri ekki yfir tvær milljónir. Að slíkur foringi sem Jón Sigurðsson var - maður, sem í öllu stenzst samanburð við mikil-menni veraldarsögunnar - skuli hafa verið gefinn svo fámennri þjóð, er einstakt lán. En hversu sérstök sú náðargjöf er, skilja menn best, er þess er gætt, að hæpið er að yfirburðir Jóns Sigurðssonar hefðu fengið notið sín neitt svipað, sem raun ber vitni um, ef hann hefði verið uppi á öðrum tíma.

Vér fögnum í dag 10 ára afmæli hins íslenzka lýðveldis. Hefði Íslendingum ekki fæðst Jón Sigurðsson, myndum vér ekki halda þessa hátíð, einfaldlega vegna þess, að þá væri Ísland ekki lýðveldi, heldur sennilega dönsk nýlenda, eða sambandsríki undir yfirstjórn Dana í mörgu, sem mestu varðar. Eru með þessari staðhæfingu ekki vanmetin glæsileg afrek annarra stjórnmalaleiðtoga.

Jóns Sigurðssonar er oft getið. Sögu hans, yfirburði og afrek þekkja þó of fáir. Þá sögu þarf að rita við almennings hæfi, og síðan að kenna hana í öllum barnaskólum landsins.

Ágreiningslaust völdu Íslendingar fæðingardag Jóns Sigurðssonar til endurreisnar lýðveldinu. Meiri sóma getur engin þjóð sýnt syni sínu, Enginn getur verið verðugri slíks sóma en Jón Sigurðsson.

Ég skal ekki að þessu sinni ræða frelsisbaráttuna eftir fullveldisviðurkenninguna 1918, enda kynni það að meiða einhvern. Sagan dæmir á sínum tíma. Ég leyfi mér þó að staðhæfa, að lokasporið, endurreisn lýðveldisins 17. júní 1944, er miklu merkara, en þeir vilja vera láta, sem meira vildu meta tillitsemi í garð Dana og konungs þeirra en að hagnýta fyllsta rétt og fyrsta færi til að endurreisa lýðveldið. Sannleikurinn er sá, að þrátt fyrir fullveldisviðurkenninguna 1918, fóru Danir eftir sem áður með ýms helztu velferðarmál Íslendinga og þ.á.m. utanríkismálin. Hvílk fjarstæða slíkt er, sjá menn best á því, að hugleiða hverjar yrðu undirtektir Íslendinga ef einhver leyfði sér nú að bera fram tillögu um að fela Dönum eða einhverri annarri vinþjóð að fara með utanríkismál Íslands.

Að öðru leiti leiði ég hjá mér umræður um ágreininginn um endurreisn lýðveldisins, en leyfi mér aðeins að láta í ljósi þá skoðun margra mætra Íslendinga, að ef vér hefðum hikað við að hagnýta rétt vörn, þegar eins og vér gerðum, er a.m.k. óvíst hvort lýðveldið væri enn endurreist, eða myndi nokkru sinni verða endurreist.

Svo sem kunnugt er, var komið fram yfir elleftu stundu, þegar Íslendingar náðu allsherjar samkomulagi um endurreisn lýðveldisins. En þá var líka vel og drengilega unnið. Vart

mun nokkru sinni nokkur frjáls þjóð hafa sýnt svo mikinn einhug við þjóðaratkvæðagreiðslu, sem Íslendingar þá gerðu, er meir en 98% kjósenda mættu við kjörborðið og nær allir kröfðust endurreisnar lýðveldisins, Þá voru miklir sólskinsdagar í lífi Íslenzku þjóðarinnar. En þó var það í vændum sem meira var og gleðiríkara, - sjálf endurreisnin.

Hinn 17. júní 1944 söfnuðust menn saman á Lögbergi hinu forna og voru þar saman komnir tugir þúsunda. Hin stóra stund nálgast. Dagurinn, sem markaði aldhvörf í sögu þjóðarinnar var upp runninn. Og nú sáu margir rætast helgustu hugsjón sína, einlægustu og hjartfólgnustu óskina uppfyllast.

Það var víst úrhellisrigning og slagviðri. Fæstir munu hafa veitt því eftirtekt. Menn litu ekki undan óveðrinu, fólkíð hamaði sig ekki. Allir voru háleitir, vegna þess að þeir fundu til helgi og mikilleik athafnarinnar. Í hjarta hvers einasta manns logaði heilagur eldur. Þeir voru áreiðanlega margir, sem þá fundu návist Guðs vors lands, þökuðu honum af hræðu hjarta og hétu trúmennsku í starfi meðan æfin entist. Hátíðin á Þingvöllum 17. júní 1944 og dagurinn eftir í Reykjavík mun engum gleymast sem þar var.

Þá daga unnu menn heitin. Nú var lokið baráttunni við Dani. Nú hófst baráttan fyrir því að varðveita dýrmetasta hnossið sem nokkur þjóð getur eignast, frelsið og fullveldið.

Í dag fögnum vér 10 ára æfi hins endurreista lýðveldis. Í dag spyrjum vér sjálfa oss: Höfum vér efnt heit vor? Og enn spyrjum vér: Hvað ver framtíðin í skauti sínu?

Í ræðu sem flutt var hér áðsvölum Alþingishússins á árs-
hátíð lýðveldisins hinn 17. júní 1945, var komist svo að
orði:

"Þessi dagur minnir oss á að án baráttu vinnst enginn sigur".

.... "Aðrar þjóðir hugsa nú til hreyfing. Rás framfaranna mun á næstunni verða hröð. Oss ríður á að skilja, að ef vér stöndum í stað hellumst vér úr lestinni. Ef vér höfðum baráttunni veljum vér dauðann. Þess vegna ber oss að sækja fram".

Íslendingar hafa sótt fram síðasta áratúginn. Verklegar framkvæmdir hafa aldrei frá landnáms tíð verið jafn risavaxnar, og það ekki þótt miðað sé við allar aðstæður, nema ef til vill fyrsta áratuginn eftir að stjórnin fluttist inn í landið og naut við forystu hins mikla leiðtoga Hannesar Hafstein. Hafa alls fimm stjórnir setið að völdum frá því í október 1944, og bjartarsýni beitt sér fyrir alhliða framförum. Var fyrst hafist handa um endurnýjun og risavaxna aukningu þeirra framleiðslu- og samgöngutækja, sem nauðsynlegust voru til að auka þjóðartekjurnar, og skapa með því ný skilyrði fyrir stórbættri afkomu alls almennings í landinu.

Síðan sneru menn sér að þeim framkvæmdum, er veittu aukin lífshægindi. Þannig hefur jafnt kaupskipa- sem fiskiflotinn verið margfaldaður, verksmiðjuafköst til vinnslu sjávar aflans nær fjórfölduð, margvíslegur nýr iðnaður stofnsettur og efldur, jarækt aukin hraðar en dæmi eru til o.s.frv. Jafnframt þessu hafa Íslendingar sýnt vilja sinn og getu til að tryggja hag fátækra sjúkra og almæðra, er þeir settu sér tryggingalöggjöf, sem mun vera fullkomlega sambærileg við löggjöf þeirra þjóða sem lengst eru komnar í þessum efnem. - Og enn var sett ný fræðslulöggjöf, sem sýnir vilja þjóðarinnar til að efla menntun í landinu, þótt löggjöf þessi sé umdeild og standi væntanlega til bóta. En á því ríður mikið, að menn skilji, að eins og tæknin getur ekki komið í stað vinnusemi og atorku, jafnast heldur enginn skóli á við lífsins skóla. Enn ber að nefna hin miklu mannvirki, Sog, Laxá, Áburðarverksmiðjuna, þótt vér þar höfum notið mikillar fjár-

hagsaðstoðar vana vorra, Bandaríkjamanna. Þá er og verið að vinna að byggingu sementsverksmiðju og standa góðar vonir til að brátt verði hafist handa með fullum hraða.

Og loks hefur nú verið tekin ákvörðun um fæfæðingu dreifbýlisins, og mun til þess verið ekki minna en 250 - 300 milljónum króna á næsta áratug. Er það mikið gleðiefni. Engin þörf er nú jafn brýn sem súm að auka lífþægindi fólksins í strjálbýlinu, því án þess verður eigi komið í veg fyrir þá þjóðarógefu, sem leiða mundi enn vaxandi straumi frá sveit á mölina. Þá er enn ógetið hinna miklu fyrirheita núverandi stjórnar um að skapa nýjan grundvöll fyrir aðstoð almenningi til handa, í því skyni að leysa þyngstu þrautina, þá að eignast þak yfir höfuðið. Og nú hefur loksins verið upp tekin ný frelsisstefna í verzlunarmálum, sem margir hafa lengi þráð, barizt fyrir og vænta sér mikils af. Samfara þessu hafa Íslendingar stjórnað utanríkismálum sínum viturlega. Þeir hafa sezt á bekk með fræðisunnandi þjóðum og tekist að skapa sinn sess þannig, að vakið hefur traust og virðingu fyrir vorri fámennu þjóð. Vér höfum í einlægni unnið með þessum þjóðum, en vér höfum líka haft djörfung og dug til að fylgja fram réttmætum hagsmunamálum vorum, þótt mótmælum hafi sætt frá ýmsum þeirra. Allar þessar þjóðir virðum við vel, og metum mikils. En á réttinum stöndum vér, hvort sem þeim fellur miður eða betur. Sem dæmi þess nefni ég landhelgismálið.

Allt þetta og margt annað sýnir að vér höfum viljað efna heit þau er vér gáfum lýðveldinu í vöggugjöf, og tekist það mæta vel í mörgum eignum.

En vér erum þó eigi svo ugglausir sem æskilegt væri. Það stafar af því, að vér þorum enn eigi til fulls að treysta veraldlegum velfarnaði vorum, einkum vegna þess, að mörgum sýnist sem kröfur vorar til lífsins gæða vaxi því örur, sem

sem lífspægindin hafa orðið meiri. Í huga vorum vakna öðru hvoru ýmsar spurningar, sem valda nokkrum óréa og krefjast svars, svo sem:

Hvernig mun þeim farnast, sem nú eru á unglingsárunum og fáu hafa kynnt öðru en velsældinni?

Hvernig fer fyrir 10 alda bændabjór, þegar hún flýr úr skauti náttúrunnar, hópast saman í steinhús stórborgarinnar og greiðir um alla lífnaðarhætti?

Hversu lengi endist komandi kynslóðin sá dugur og kraftur sem nú býr með oss og vaxið hefur af harðri lífsbaráttu forfeðranna við óblíða nátturu og torsótt gæði, svo að kalla með staf í hendi?

framfíðinni

Skilar borgarbúinn sama atgerfinu, sem sjómaður í árabátinum, alinn upp í sambýli við hættuna og dauðann gerði, eða bóndinn, sem í senn var járnsmiður, tresmiður, herfi, plógur og sláttuvél og jafnvel sín eigin veðurstofa auk margs annars?